

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ İLERİ TARIM MÜZAKERELERİ VE TÜRKİYE

Türker DÖLEKOĞLU, TEAE

1. Giriş

1950’li yıllardan bu yana dünyada uluslararası ekonomik işbirliğinin sağlanması ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi gibi temel amaçlarla “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması” (GATT) çerçevesinde müzakere turları yapılmaktadır. Türkiye III. GATT Konferansına katılarak bu sözleşmeyi imzalamış ve 1953 tarihli yasa ile Parlamento tarafından onaylanmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturularak 01.01.1995 tarihi itibarıyla **Dünya Ticaret Örgütü’ne** dönüştürülmüştür. DTÖ’yu kuran Anlaşma ile DTÖ’nün, Uruguay Round sonuçlarını oluşturan bütün metinleri kapsayacak biçimde GATT’ın yerine geçmesi kabul edilmiştir.

Tarım konusu ise DTÖ’nün yürürlüğe girdiği 1995 yılından itibaren ek anlaşmalardan biri olarak ilk kez bir kural ve disipline bağlanmıştır. Anlaşma tarım ürünleri ticaretinde adil, öngörülebilir ve serbest piyasa mekanizmasına dayalı bir sistem hedeflemektedir. Bu kapsamda tarım ürünlerinde pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonları ana başlıklarında üye ülkelerin yerine getirmekle mükellef oldukları kurallar belirlenmiş ve anlaşma öncesinde büyük ölçüde müdahalelere ve tarife dışı engellere konu olan uluslararası tarım ürünleri ticaretinin çok taraflı sisteme entegre edilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu süreçte, tarım ürünleri, üzerinde en çok tartışılan ve pazarlık edilen konu haline gelmiş çok sayıda farklı çıkar grubunun üzerinde anlaşığı ortak bir çizginin yakalanması henüz mümkün olamamıştır.

Tarım sektörünün ülkemiz açısından taşıdığı önem ve müzakere süreci içinde alınacak kararların ülkemizin önümüzdeki yıllarda uygulayacağı tarım politikalarının şekillendirilmesi açısından sahip olduğu belirleyici rol paralelinde, bu bilgi notunda müzakere sürecinin geldiği noktadan ve Türkiye’nin tarım sektörü açısından müzakere masasındaki konumundan toplumun olabildiğince geniş kesiminin haberdar edilmesi amaçlanmıştır. Bu bilgi notunun oluşturulmasında Dış Ticaret Müsteşarlığı Web sayfasında bulunan “Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye” başlıklı metinlerden, Çakmak ve Akder’in 1999 yılında yaptıkları “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler” başlıklı çalışmasından geniş ölçüde yararlanılmıştır.

2. İleri Tarım Müzakereleri

Tarım Anlaşması ile temelde dünya tarım ürünleri ticaretinde devamlı bir liberalizasyon öngörülmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınma açısından gelişme yolundaki ülke ekonomilerinde halen çok önemli bir konuma sahip olan tarım sektörü, gelişmiş ülkeler için de ekonomik öneminin yanısıra, gıda güvenliği, kırsal yaşamın sürdürülebilirliği gibi sosyal bazı nedenlerle çok önemlidir. Uruguay Turu sırasında DTÖ üyesi ülkeler, tarım ürünlerinde pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonlarına ilişkin çeşitli taahhütlerde bulunmuşlardır. DTÖ Tarım

Anlaşması, Gelişmiş Ülke (GÜ) Gelişme Yolundaki Ülke (GYÜ) ve En Az Gelişmiş Ülkelere (EAGÜ) farklı oran ve sürelerde taahhütte bulunabilme olanağı tanımaktadır. Nitekim, DTÖ çerçevesinde GYÜ statüsünde olan ülkemiz, tüm tarımsal taviz ve taahhütlerinde, Tarım Anlaşmasının gelişme yolundaki ülkeler için öngördüğü farklı ve lehte muamele hükümlerinden yararlanmıştır.

Anlaşmanın önemli kısımları sırasıyla aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- 1. Madde: Önemli tanımlar listelenmiştir. En önemli tanım "Toplu Destek Ölçümü"dür".
- 2. Madde ve Ek 1 tarım ürünlerinin kapsamını tanımlamaktadır ve liste Harmonize Sistem'e (HS) göre belirlenmiştir.
- 3. Madde: İndirim taahhütleri içeren eklerin anlaşmanın parçası olduğunu belirtmektedir.
- 4 ve 5. Maddeler ve Ek 5: Pazara giriş olarak tanımlanan, ithalat konuları üzerinedir.
- 6 ve 7. Maddeler ve Ek 2, 3, 4: Ülke içinde uygulanan ve taahhüt dışı kalıp, indirim tabi olmayan tarımsal desteklerle ilgilidir.
- 8, 9, 10, 11 ve 12. Maddeler: Miktar ve harcama olarak ihracat sübvansiyonlarını, Tarım Anlaşması'nın kullandığı deyimle ihracatta rekabeti düzenlemektedir.
- 13. Madde: Tarım Anlaşması sonucu ortaya çıkan yaptırımların önceki GATT anlaşmalarıyla tutarlılık ve uyumu sağlamaya çalışmaktadır. Bu madde "sulh hükmü" (peace close) olarak bilinmektedir. Özelliği ve önemi, Tarım Anlaşması içinde yer alan istisnaların GATT anlaşmasının diğer hükümlerine göre şikayet edilemeyeceğini hükme bağlamış olmasıdır.
- 14. Madde: "Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşmasını" Tarım Anlaşması ile ilişkilendirmektedir
- 15 ve 16. Maddeler GOÜ ve en az gelişmiş ülkelere farklı uygulama yapılacağını karara bağlamaktadır.
- Anlaşma, taahhütlerin izlenmesi ve uyuşmazlıkların çözümü üzerine düzenlemeler ile devam etmekte ve reform sürecinin devamlılığın altını çizerek sona ermektedir (Çakmak ve Akder 1999)

Tablo 1. DTÖ- Tarım Anlaşmasının Yapısı

Yaptırım Alanları	Kurallar	Liberalleşme	Teminat ve Garantiler
İthalat	Tarife dışı engelleri tarife haline dönüştür Tarife kotaları oluştur Tüm tarifelere üst sınır koy	Üst sınır tarifeleri on yıllık süre içinde ortalama %24 oranında indir. Her bir tarife kalemini en az % 10 indir	Tarife kotalarıyla ihracatçılara pazara ulaşabilme garantisi İthalatçılar için özel teminat
İhracat	Mevcut ihracat sübvansiyonlarının miktar ve harcamalarına sınır koy Taahhütlerde yer almayan mallara ihracat sübvansiyonu verilmeyecek	Sübvansiyonlu ihracat miktarını 10 yıl içinde %24 azalt	Gıda yardımı kurallarına uymak İhracat kredileri ile ilgili müzakerelerin ileri alınması
Üretim	İzin verilen iç destekler için tanımlanan "yeşil kutu"	Fiyata doğrudan etki yapan ve dış ticareti saptıran desteklerin on yıllık süre içinde %13,3 azaltılması	GOÜ'lere sübvansiyon istisnaları Üretimi kısıtlayan programların istisna tutulması

Kaynak: Çakmak ve Akder 1999

DTÖ Tarım Anlaşmasının 20. Maddesi: Tarım sektöründe Uruguay Turu ile başlayan ve pazara giriş imkanlarının artırılması, ihracat sübvansiyonları ve iç destek kullanımının süreç içinde azaltılması yönündeki reform programının devamını hükme bağlamaktadır. “İleri Tarım Müzakereleri” olarak adlandırılan bu süreç, Anlaşmada belirtildiği üzere, uygulama döneminin bitiminden bir yıl önce, DTÖ Genel Konseyi’nin aldığı karar ile 23-24 Mart 2000 tarihlerinde başlatılmış olup halen devam etmektedir. Anlaşmanın 20. maddesi çerçevesinde söz konusu Müzakereler, indirim taahhütlerinin uygulanmasından elde edilen deneyim, indirim taahhütlerinin dünya tarım ürünleri ticareti üzerindeki etkileri, GYÜ’lere özel ve ayrıcalıklı uygulama ile ticaret dışı mülahazalar gibi hususlar da dikkate alınmak suretiyle DTÖ Tarım Komitesinin özel oturumları ile yürütülmektedir.

İleri Tarım Müzakerelerinin ilk aşaması: 2000 yılı Mart ayında başlayan müzakere sürecinin ilk aşaması, 22-23 Mart 2001 tarihlerinde yapılan toplantılar ile tamamlanmıştır. Bu toplantılarda üye ülkeler, pazara giriş, ihracat sübvansiyonları, özel ve lehte muamele, iç destekler ve ticaret dışı mülahazalar konularında müzakere önerilerini sunmuşlardır.

Müzakerelerin ikinci aşaması: Ülkelerin genel yaklaşımlarını görebilmek açısından önem taşıyan ilk aşamanın ardından 21-23 Mayıs 2001 tarihlerinde düzenlenen toplantı ile müzakerelerin ikinci aşamasına geçilmiştir. İkinci aşamaya ilişkin görüşmelere, DTÖ Tarım Komitesinin 21 – 23 Mayıs 2001 tarihlerindeki özel oturum toplantısı ile başlanmıştır. Bu çerçevede tarife kota yönetimi, tarifeler, yasak iç destekler, özel ve lehte muamele, ihracat sübvansiyonları, ihracat kredileri, ticari devlet teşekülleri, ihracat kısıtlamaları, gıda güvenliği, gıda güvencesi, kırsal kalkınma, coğrafi işaretler, yeşil kutu ve mavi kutu destekler, özel korunma önlemleri, çevre, ticari preferanslar, gıda yardımı, tüketicinin bilgilendirilmesi ve sektörel inisiyatifler konuları ele alınmıştır.

İleri Tarım Müzakereleri, 2001 yılı sonunda Doha’da yapılan Bakanlar Konferansında yayınlanan deklarasyon ile “**Doha Kalkınma Gündemi**” olarak adlandırılan çok taraflı ticaret müzakereleri kapsamına alınmıştır. Doha Bakanlar Konferansı Deklarasyonuna göre, üye ülkeler, 2003 yılı Eylül ayında Cancun (Meksika)’da yapılacak 5. Bakanlar Konferansına kapsamlı taslak taahhütlerini sunacaklar ve genel bir gözden geçirmenin ardından “tek taahhüt” (single undertaking) ilkesi gereğince çok taraflı ticaret müzakereleri ile birlikte 1 Ocak 2005 itibarıyla müzakerelerin sonuçlandırılması ve tarım sektörüne ilişkin yeni bir uygulama dönemine başlanması öngörülmektedir.

Doha Deklarasyonunda “ticaret dışı mülahazalar” başlığı altında ihracat sübvansiyonları, iç destekler ve tarifeler gibi temel konuların yanında genetik olarak modifiye edilmiş organizmalar, coğrafi işaretler, hayvan refahı, tüketicinin korunması ve etiketleme gibi konular da müzakerelere eklenmiştir.

Müzakerelerin üçüncü aşaması: 26 Mart 2002 tarihinde özel oturum toplantısı ile başlayan üçüncü aşamada ise modaliteler başka bir deyişle üye ülkelerin yeni taahhütlerini şekillendirecek usul ve esaslar tartışılmıştır. Üçüncü aşama 31 Mart 2003 tarihinde sona ermiş ancak toplantılar devam etmektedir.

2.1 İleri Tarım Müzakerelerine Yön Veren Çıkar Grupları

Bu müzakerelerin genel olarak dünya tarım ürünleri ticaretinde yüksek payları olan AB, ABD, baş aktörleri Kanada, Brezilya, Avustralya, Arjantin, Şili gibi 15 ülkeden oluşan Cairns Grubu ve en büyük tarım ürünleri ithalatçısı olarak Japonya gibi ülkeler arasında geçtiği söylenebilir. Ancak GYÜ’ler de ileri tarım müzakerelerine Uruguay Turu ve öncesi görüşmeler ile kıyaslandığında daha aktif katılım göstermektedirler. İleri liberalizasyon kanadında yer alan ve önemli tarım ürünleri ihracatçısı ülkelere karşı Cairns grubu daha çok tarım ürünü ihraç edebilmek amacıyla bu tavırlarını sürdürmekte ve bu doğrultuda öneriler ile masaya oturmaktadırlar. Aralarında Kanada ve Yeni Zelanda gibi GÜ’lerin yanı sıra Şili ve Uruguay gibi GYÜ’lerin de bulunduğu farklı ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip Cairns grubu ülkeler açısından tarım

ürünleri ihracat olanaklarının geliştirilmesi ortak paydayı teşkil etmektedir. Liberalizasyon kanadındaki bir diğer ülke ABD'dir. Dünya ticaretinde yüksek paya sahip ülkeler yeni müzakere döneminde de ağırlıklarını koyacaklar ve son anlaşmanın şekillenmesinde aralarındaki tavizler etkili olacaktır. Bu ülkeler zaten kendi görüşme ortamlarını yaratmışlardır. ABD, AB, Kanada ve Japonya "Quad" ismiyle yılda birkaç kez bir araya gelmektedir. Avustralya'nın da katılımıyla dördü çete "Quint" adını almakta ve beşli çeteye dönüşmektedir.

Bu tür çok taraflı anlaşmaların yapılmasında dünya piyasalarında ağırlığa sahip ülkelerin belirleyici güçlerinin olması kaçınılmazdır. Ancak, küçük ülkelerin uzun dönem çıkarlarını gözeterek kurabilecekleri koalisyonların etkili olabileceği Uruguay Turu görüşmelerinde izlenmiştir. GYÜ'lerin ileri tarım müzakerelerinde izlediği temel strateji GÜ'lerin bu güne kadar uyguladıkları tarım politikaları nedeniyle bu gün gelinen noktada bir haksız rekabetin oluştuğu gerçeği üzerinedir. Diğer yandan GYÜ'lerin de bu müzakerelerde birlikte hareket ettiklerini söylemek mümkün değildir.

AB ise müzakere sürecinde başta ihracat sübvansiyonları olmak üzere daha korumacı bir tavır sergilemekte hem GÜ'lerin hem de GYÜ'lerin tepkilerine maruz kalmaktadır. AB'nin bir diğer amacı da OTP çerçevesinde uygulamakta olduğu tarım politikalarını devam ettirebilmesine olanak tanıyacak kararları alabilmesidir.

Japonya'nın GÜ'ler arasında en tutucu yaklaşımı sergileyecek ülke olması doğaldır. Japonya pozisyonunu ortaya koyarken değişik bir tutum sergilemektedir. Yeni görüşme döneminde ihracatçı ülkelere olduğu kadar ithalatçı ülkelere de adil ve eşit bir ticaret ortamı yaratılmasını ve üye ülkelerde değişik tipte tarımın yaşamasını savunmaktadır.

3. Türkiye'nin Yeni Dönem Müzakerelerindeki Pozisyonu

Türkiye, müzakere sonrası ortaya çıkacak yeni mükellefiyetlerin, uzun dönemde tarımsal politikalarımız açısından taşıdığı önemin bilincindedir. Bu kapsamda İleri Tarım Müzakerelerine yönelik hazırlıklar, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü koordinasyonunda Hazine Müsteşarlığı ilgili birimleri (İhracat, İthalat ve Avrupa Birliği Genel Müdürlükleri) ve diğer ilgili Bakanlık ve kuruluşların (Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Eximbank, A.Ü. Ziraat Fakültesi ve Dışişleri Bakanlığı) katılımıyla oluşturulan Ulusal Çalışma Grubu vasıtasıyla müzakerelerin başlangıcından beri yakından izlenmektedir.

3.1 Türkiye'nin Müzakere Pozisyonuna İlişkin İlk Belge

Ulusal Çalışma Grubu faaliyetleri çerçevesinde, Tarım Anlaşmasının yürürlüğe girişinden bu yana geçen süre içinde Anlaşmanın uygulanmasında karşılaşılan güçlükler, tarımsal reform programı uyarınca tarımı destekleme politikamızda yapılan değişiklikler, Uruguay Turu sonrasında tarımsal üretim ve ihracat yapımızda meydana gelen değişiklikler dikkate alınarak tespit edilen müzakere önerimiz, 5 Şubat 2001 tarih ve G/AG/NG/W/106 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmış ve DTÖ Tarım Komitesinin 22-23 Mart 2001 tarihlerindeki toplantısında sunulmuştur.

Söz konusu müzakere pozisyonumuzun esasları;

- Gelişmiş Ülkelerce elverişli bütçe imkanlarına bağlı olarak yüksek oranlarda uygulanan ihracat sübvansiyonlarında bu ülkelerce kapsamlı indirimlerde bulunulması,
- Gelişmiş Ülkelerce "asgari destek" oranı üzerindeki indirime tabi desteklerin kaldırılması,
- Tarım ürünleri tarifelerinde ise, Gelişmiş Ülkelerin ihracat sübvansiyonları ve iç desteklerde verebilecekleri tavizlere göre gözden geçirilmek üzere, Gelişme Yolundaki Ülkelerce ilave tarife indiriminde

bulunulmaması, buna karşılık Gelişmiş Ülkelerden kapsamlı tarife indiriminde bulunmalarının talep edilmesi şeklinde belirlenmiştir.

Diğer taraftan, Gümrük Birliği nedeniyle ticaret politikalarımız açısından AB'ye paralel bir tutum izlenmekle birlikte, ülkemiz, henüz Gümrük Birliği kapsamında ortak düzenlemelere tabi olmayan tarım sektöründe, tam üyelik perspektifini korumak kaydıyla, AB'den bağımsız olarak hareket edebilmektedir. Bu doğrultuda, müzakere pozisyonumuz AB'ye olabildiğince paralel olmakla birlikte, tarım sektörümüzün öncelikleri doğrultusunda şekillendirilmiştir.

Doha Bakanlar Deklarasyonunda hedeflendiği şekilde müzakere modaliteleri tamamlanamamıştır. Üye ülkeler bir uzlaşma sağlama amacıyla görüşmelere devam etmektedirler.

Türkiye açısından müzakere süreci dünya tarım ürünleri ticaretinin önümüzdeki yıllarda tabi olacağı kural ve disiplinleri belirleyecek temel platform olarak görülmekte ve GÜ ve GYÜ'ler arasında daha dengeli bir yapının oluşturulması açısından fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Tarım alanında ileri müzakereler Uruguay Raund sırasında karşılaştırıldığı şekilde devam etmekle beraber, Bakanlar Konferansında müzakerelere ilişkin görev çerçevesinin açıklığa kavuşturulması ve müzakerelerin bir takvime oturtulması amaçlanmıştır.

Tarım müzakerelerinde, bir yılı aşkın süredir tartışılacağı şekilde ihracat sübvansiyonları ile ticaret dışı mülahazalar konularının Deklarasyon metninde ve dolayısıyla müzakerelerde ne şekilde ele alınacağı en çekişmeli konulardan birini teşkil etmiştir. Tarım alanında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip Cairns Ülkeleri ve hızlı bir liberalleşmeden yana olan ülkeler, ticareti bozucu etkileri nedeniyle ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasını savunurken, AB, bu grubun karşısında sübvansiyonların önümüzdeki müzakerelerin de sonrasında; daha geniş bir süreç içinde aşamalı olarak kaldırılmasını savunmuştur.

Tarımda aşamalı bir liberalleşmeyi savunan ülkelerin ticaret dışı mülahazalar konusuna yaklaşımları da farklıdır. Ticaret dışı mülahazalar Tarım Anlaşmasının müzakerelere mesnet teşkil eden yirminci maddesinde müzakerelerde ele alınacak unsurlar arasında sayılmakla birlikte, bu kavramın müzakerelerdeki ağırlığının ne olması gerektiği ve dolayısıyla Deklarasyonda nasıl kaleme alınacağı bir diğer tartışma konusunu oluşturmuştur. Özellikle AB, Japonya, Kore, Norveç ve İsviçre gibi ülkeler bu bölümün metinde daha ağırlıklı olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Türkiye, özellikle geniş imkanlara sahip Gelişmiş Ülkeler (GÜ) tarafından verilen ihracat sübvansiyonları ile iç desteklerin ticareti bozduğu ve GÜ'lerin bu tür uygulamalarını kaldırmaları gerektiği görüşündedir. Nitekim bu görüş İleri Tarım Müzakereleri çerçevesinde bilinmektedir.

Tarım konusunda çekişmeli tartışmaların sonucunda, AB'nin ısrarları doğrultusunda önceki taslak metinlerde yer alan ihracat sübvansiyonlarının tamamen kaldırılması konusunda, "devam eden tarım müzakerelerinin sonucu hakkında şimdiden bir hüküm verilmeksizin, kaldırılmalarını teminen indirilmeleri" şeklinde bir ara formülasyon benimsenmiştir.

3.2 Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının İç Destekler Konusundaki Görüşü

Amber Kutu:

Gelişmekte olan ülkeler için "de minimis'in" ürün bazında değil tarım desteklerinin toplamına uygulanması ve "de minimis" düzeyinin artırılması (%15 düzeyine). Bu mümkün olmaz ise %10 düzeyinin muhafaza edilmesi.

Toplam Destek Ölçüsü (TDÖ) indirim taahhüdünde bulunan gelişmiş ülkelerin ürün bazında verdikleri %5 “de minimis” ve yine indirim taahhüdünde bulunan gelişmekte olan ülkelerin %10 “de minimis” düzeylerinin TDÖ’ye dahil edilerek indirime gidilmesi. Söz konusu indirimlerin ilk yıl %50 oranında yapılması ve geri kalan desteklerin 5 yıllık bir sürede tarımsal üretim değerinin %5’ine indirilmesi. İndirimlerin uygulanan oran üzerinden değil taahhüt süresinin sona erdiği yıldaki final bound üzerinden yapılması.

İç destek hesaplamalarında esas alınan dış referans fiyatının Uruguay Round’da belirlenen baz döneme göre değil son üç yıla göre tespit edilmesi . TDÖ baz oranlarında revizyona gidilmesi.

Müzakere sürecinde yüksek enflasyonun iç destek taahhütlerinin yerine getirilmesi üzerindeki etkisinin dikkate alınması.

GYÜ’lere tanınan yatırım ve girdi sübvansiyonlarının indirim taahhüdü haricinde tutulması şeklindeki uygulamaya devam edilmesi.

Mavi Kutu:

Gelecekte bu kutu kapsamındaki önlemlere ülkemizin ihtiyaç duyabileceği göz önüne alınarak temkinli davranılması.

Yeşil Kutu:

Ticaret ve üretim üzerindeki olası bozucu etkisini ortadan kaldırmak için bu kutu kapsamındaki desteklerin tanımlarına açıklık getirilmesi gerekmektedir.

4. Genel Değerlendirme

Doha Deklarasyon Metni ile 2005 yılına kadar sürmesi öngörülen yeni bir müzakere süreci başlamış bulunmaktadır. Söz konusu sürecin sonuçları Uruguay Raund’da olduğu gibi tüm ülkeler açısından bağlayıcı olacak ve bir paket olarak aynı anda yürürlük kazanacaktır. Bu anlamda önümüzdeki 1.5 yıllık süre hazırlıklar açısından iyi değerlendirilmelidir.

Türkiye GYÜ statüsünü haiz bir ülke olarak, başından beri sektörler arasındaki dengenin GYÜ’ler lehine daha iyi korunacağı inancıyla geniş kapsamlı bir müzakere sürecini desteklemiştir. Doha’da alınan karar ile ülkemizin çok taraflı çerçeve anlaşmaları yönünde desteklediği Singapur konuları karara bağlanmak üzere V. Bakanlar Konferansına bırakılmıştır. Karar doğrultusunda, Ülkemizin ilgili Çalışma Gruplarında yürütülecek çalışmaları yakından izleyerek müzakerelerin usul ve esaslarının belirlenmesinde etkin bir rol oynayabileceği ve bu zaman zarfında öncelik ve hassasiyetlerini en iyi şekilde değerlendirebileceği düşünülmektedir. Bu itibarla hazırlıklar açısından önümüzdeki en az iki yıllık dönemin iyi kullanılması gerektiği düşünülmektedir.

Pozisyonumuz itibariyle Türkiye açısından sanayi ürünlerinde tarife indirimlerine yönelik müzakere sürecinin başlatılması Deklarasyonun en olumsuz yönünü oluşturmaktadır. Ancak, sanayi ürünlerinde tarife indirimleri, geleneksel müzakere konusu olması nedeniyle tüm ülkelerin en kolay uzlaştıkları bir husus olmuştur. Bu çerçevede Deklarasyonun belirlediği görev talimatı, esasen GYÜ’leri yükümlülükler açısından ayrıcalıklı bir konuma oturtmaktadır. Ancak gümrük birliği nedeniyle GYÜ’lerin özellikle pazara giriş konusunda elde ettikleri her avantaj, yükümlülükler açısından AB ile birlikte hareket zorunluluğu nedeniyle ülkemizin aleyhine olmaktadır. Bu noktadan hareketle, müzakere sürecinin başından itibaren Toplulukla çok iyi bir işbirliği içinde olunacaktır.

Diğer taraftan metinde yer aldığı şekliyle müzakerelerde önceden hiçbir sektörün kapsam dışı bırakılmayacağı ifadesinin süreç içinde ülkelerin sektörel hassasiyetlerinin dikkate alınmasına engel teşkil etmeyeceği düşünülmektedir.

Müzakerelerde çevre konusunun kamu oyunun ve sivil toplum örgütlerinin yoğun baskıları karşısında kapsamlı bir gündem içermek yerine kısmen müzakereye açılmış olması GYÜ'ler adına memnuniyet vericidir. Öte yandan, çevre konusu müzakere gündemine girmiş bulunmakta bu çerçevede, ilgili Komite gündemine bazı yeni konular eklenirken geleceğe yönelik müzakere arayışlarının sürdüğü de görülmektedir. Buradan çıkarılması gereken sonuç, tüm gelişmeler ışığında DTÖ'nün sadece ticareti ön plana çıkararak bir örgüt olarak faaliyetlerine devam etmesinin mümkün olmayacağı ve değişen dünya şartlarına göre ticari konuların da çok boyutlu olarak ele alınmasının bir zorunluluk arz ettiğidir. Bu düşünceden hareketle, her ne kadar bugün Deklarasyonda bir atıfla yetinilmişse de müteakip ticaret müzakerelerinde işgücü standartlarının da gündeme gelebileceği düşünülmektedir.

Çevre, ülkemizin önem vermesi ve gündemini titizlikle izlemesi gereken bir konudur.

Deklarasyonun en olumlu unsurlarından birisi de Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması ile Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi arasındaki ilişkinin araştırılması amacıyla TRIPs Konseyinin görevlendirilmesidir. Bu görüş Türkiye tarafından desteklenmektedir. Diğer taraftan, şarap ve alkollü içeceklerde coğrafi işaretlere tanınan korumanın kapsamının genişletilmesi konusunda TRIPs Konseyinin incelemelerde bulunmak üzere görevlendirilmesi, her ne kadar Türkiye'nin tercihi müzakere sürecinin başlatılması yönünde olduysa da, aksi yöndeki kuvvetli muhalefet dikkate alındığında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir..

Tarım ve hizmetlerde devam eden müzakerelerin takvime bağlanması da olumlu değerlendirilmektedir. Çünkü Türkiye tarım pozisyonu itibarıyla GYÜ'lerle birlikte Cairns Grubuna yakın gözükmektedir. Bu itibarla, pazarı bozucu nitelikteki uygulamaların GÜ'ler tarafından bir an önce kaldırılması önem arz etmektedir.

Türkiye'nin en hassas sektörü tekstil, Doha'daki tartışmalarda da uygulama konularının kilit noktasını oluşturmuştur. Özellikle Hindistan ve Pakistan'ın katı tutumlarına ve müzakereleri durdurma yönündeki tehditlerine rağmen, bu konuda AB esnek davranırken, ABD taviz vermemiş ve erken liberalizasyon ile kota artırımına ilişkin öneriler karara bağlanamamış ve Cenevre'de görüşülmek üzere ilgili Mal Ticareti Konseyine gönderilmiştir.

Genel olarak, Deklarasyonun GYÜ ağırlıklı bir metin olduğu ve hemen her alanda özel ve lehte muamele ile teknik yardım ve kapasite oluşturulması konularının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Hemen her konu başlığı altında GYÜ'ler ve En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) lehine alınan kararlara ve muhtelif toplantılara atıfta bulunmaktadır. Bunun dışında ayrı bir metin olarak kabul edilen TRIPs ve Kamu Sağlığına ilişkin Deklarasyon GYÜ'ler açısından bir başarıdır. Nitekim, Konferans sonucu ile ilgili yorumlarda da GYÜ'lerin ve EAGÜ'lerin kazançlarına dikkat çekilerek yeni raundun bir "kalkınma raundu" olacağı ifade edilmiş ve müzakereler "Doha Kalkınma Gündemi" (Doha Development Agenda) olarak adlandırılmıştır.

Müzakerelerden AB'nin de karlı çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira AB müzakerelerde pek çok konuda talepkar bir tutum izlemiş; özellikle tarım ve çevre konusunda güçlü muhalefete oranla kısmen istediğini elde etmiştir. Buna karşın, tekstil sektöründe ve Antidamping Anlaşmasının müzakereye açılmasında esnek davranmıştır. Singapur konuları ise, müzakerelerin başından beri tartışmalı olmuş ve üzerinde "anlaşma" sağlanmasının zor olacağı görülmüştür.

ABD'nin ise, müzakere gündemi konusunda fazla iddialı olmadığı dikkate alındığında, AB'ye oranla daha esnek davrandığı söylenebilir. ABD açısından en büyük başarı, hiç şüphesiz Seattle başarısızlığından sonra

Konferansın siyasi açıdan sıkıntılı bir dönemde, bir İslam ülkesinde başarıyla tamamlanarak liberalleşme yönünde bir adım daha atılmış olması ve çok taraflı sisteme duyulan güvenin teyit edilmesidir.

Sonuç olarak Türkiye diğer ülkelerin pazarlık pozisyonlarından haberdardır. İleri Tarım Müzakereleri sonrasında ortaya çıkacak anlaşma, önümüzdeki yıllarda uluslararası tarım ürünleri ticaretini dolayısıyla ulusal tarım sektörlerinin gelişimini etkileyecek çok önemli bir metin olacaktır. Şu anda pazarlıklar sonrası durumun etkilerini kısmen de olsa ortaya koyabilecek değerlendirmeler yapılabilmektedir. Ancak bir çok gelişmiş ülkenin masaya bir takım senaryoların sayısal sonuçlarıyla oturduğu göz önüne alındığında Türkiye'nin de vakit kaybetmeden bu tür senaryo sonuçlarının görülebileceği analizlere izin veren modelleri oluşturması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Çakmak, E., Akder, H., 1999 "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler" TEAE Yayınları No: 35

www.dtm.gov.tr

www.wto.org

TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

PK.34 06100 Bakanlıklar/Ankara

Tel:0.312.326 0006

Faks:0.312.322 8531

Web: <http://www.aeri.org.tr>

e-mail: aeri@aeri.org.tr